

Prof. Dr. Naci Bor; Merakının arkasından koşan insan

Prof. Dr. Naci Bor - a man chasing curiosity

Prof. Dr. Naci Bor'u benim jenerasyonum çok önemli bir kardiyolog, akademisyen ve yönetici olarak tanımaktadır. Emsallerinden farklı olarak kardiyoloji kariyerini temel bilim araştırmacı olarak değiştirmiş ve TÜBİTAK ile YÖK'te çok üst düzey sorumlu olarak görev almıştır.

En doğru kararları, en radikal yaklaşımları yaşamının her kademesinde, gönül kırmamaya çalışarak, o hayran olduğum nezaketi ile uygulamıştır. Hem hastaları hem de yakınları üzerinde derin bir etki, izlenim bırakıp, iyi bir insan örneği oluşturmuştur.

Tıp dışı engin kültürü dolayısı ile, kendisine "hakikati" arama yollarında bana yardımcı olmasını istediğim zaman da; önerdiği ve verdiği kaynak kitapları hala en değerli bir zenginliğim olarak saklamakta ve sıralarının gelmesini beklemekteyim (Şuan elimde Anadolu Kardiyoloji Dergisi olmasa idi).

Amerika Birleşik Devletlerindeki çalışmaları dolayısı ile tüm Dünya tıbbına adını duyurmuş ve o zamanın genç-çocukları olarak bizim üzerimizde çok büyük bir hayranlık uyandırmıştı. Tıp literatürüne Varyant-Vazospastik Anjin-Prinzmetal anjini terimini kazandıran ekipte, seçkin bilim adamı Prinzmetal'in konu ile ilgili ilk iki yazısında da Wada'dan sonraki bilim adamıdır (1,2).

Buraya aktaramadığımız birçok bilgiyi ise yaşlıları, okurken hatırlayacak ve satır aralarına koyacaklardır. Müstesnadır.

Baş Editör notu

Prof. Dr. Naci Bor'u anlatmanın hiç kolay bir iş olmayacağını bu yazıyı yazmaya başladıktan sonra anladım. Kendisini çok iyi tanıdığımı zannederdim, bu nedenle onun hakkında bir yazı yazmam istendiği zaman tereddütsüz kabul ettim. On yedi sene birlikte çalışan bir insan olarak bu zorluğu fark etmek beni cidden şaşırttı. Bu nedenle birlikte çalıştığım sürede şahit olduklarım dayanarak Naci Bor'u anlatmaya çalıştım, umarım Sayın Hocamı layık olduğu şekilde tanıtmayı başardım.

Naci Bor 1928 yılında Bor'lu bir ailenin üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelmiş, çocukluğu Yalova'da ve gençliği ise İstanbul'da geçmiştir. Vefa Lisesini bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine kaydolmuş ve 1952 yılında Tıp Fakültesinden mezun olduğu zaman, her yeni hekimin izlediği yolu izlemeyi tercih etmeyecek, beynini kemiren binlerce sorunun yanıtını aramak için Amerika'ya gitmeyi tercih etmiştir. Sonraki yıllarda bu kararı için doğru zamanda doğru seçimi yaptığını belirterek kararından asla pişman olmadığını bildirmiştir.

Amerika'da, önce 1953'te Missouri Baptist Hospital'de, 1953-56 arasında New York City Hospital, Meyer Memorial Hospital St Louis City Hospital ve Presbyterian Hospital de dahiliye asistanlığı yapıyor. Bin dokuz yüz elli dokuz yılında Atlanta Emory Üniversitesi ve 1962 yılında Pennsylvania Üniversitesinde öğretim elemanı olarak çalıştıktan sonra 1963 yılında yurda döndüğünü kendisi tarafından yazılmış yaşam öykülerinden öğrendim. Zira o yıllara ait anılarından bizlere hemen hiç bahsetmemiştir. Yıllarca Amerika'da kalan ve uzmanlar tarafından İngilizcesinin çok mükemmel olduğu onaylanmasına karşın bazı hocalarımızın aksine konuşurken cümlelerinin arasına İngilizce kelimeler sıkıştırılmadan duru bir Türkçe ile konuşan Naci Bor'un "ben Amerikada iken" diye başlayan konuşmasına hiç tanık olmadık. Türkçesinin mükemmelliğini ise yazdığımız makaleleri defalarca düzeltmek zorunda kalan biz öğrencilerinden daha iyi kimse bilemez. Üstelik o yıllarda bilgisayar ve elektrikli daktilonun olmadığı da dikkate alınırsa bu mükemmelliğin bize ne kadar zamana mal olduğu kolayca anlaşılabilir.

Hacettepe Üniversitesinin kuruluş aşamasında Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın daveti üzerine diğer pek çok öğretim üyesi gibi Prof. Dr. Naci Bor'da 1963 yılında Hacettepe Tıp Fakültesi Fizyoloji Anabilim Dalının kurulmasında görev almıştır. Ancak vatani görevini yaptıktan sonra tekrar Fizyoloji Anabilim Dalına dönmeyerek hayali olan Tıbbi ve Cerrahi Araştırma Departmanını kurmayı tercih etmiştir. Bin dokuz yüz altmış dokuz yılında doçent ve 1977 yılında profesör olan Prof. Dr. Naci Bor tüm çalışma yaşamını Hacettepe Üniversitesinde geçirmesine karşın 1980-1982 arası iki yıl süreyle geçici görevle gittiği Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesinde, Fizyoloji Anabilim Dalının ve Deney Hayvanlarının kuruluşuna da çok emek vermiştir.

Bin dokuz yüz altmış dokuz yılı Temmuz ayında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun olarak yanına asistan olarak girdiğimde Türkiye'deki başka hiçbir Tıp Fakültesinde olmayan Genel Cerrahi Anabilim Dalına bağlı Tıbbi ve Cerrahi Araştırma Merkezi, henüz emekleme aşamasında idi. O tarihten beri tanıdığım ve çok yönlü bir insan olan Prof. Dr. Naci Bor'u değişik yönleri ile ele alarak tanıtmak en gerçekçi yaklaşım olacak kanısındayım.

Bir idealist olarak Prof. Dr. Naci Bor: Türkiye'nin araştırmacı karnesinin zayıf olmasındaki tek sorumlunun eğitim sistem olduğuna inandığından, kendini bu sorunu çözmeye adanmış ve araş-

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Prof. Dr. Gülsen Öner, Meltem mah. İsmail Baha Sürelnan cad. No:12, Daire:6, Töre apt. Antalya-Türkiye
Tel: +90 532 255 03 64 E-posta: onergulsen@gmail.com

Kabul Tarihi/Accepted Date: 13.06.2012 **Çevrimiçi Yayın Tarihi/Available Online Date:** 27.09.2012

© Telif Hakkı 2012 AVES Yayıncılık Ltd. Şti. - Makale metnine www.anakarder.com web sayfasından ulaşılabilir.

© Copyright 2012 by AVES Yayıncılık Ltd. - Available on-line at www.anakarder.com

doi:10.5152/akd.2012.246

tırcı hekim yetişmesi için yıllarını harcamıştır. Araştırmacı doğulmadığına fakat eğitimle araştırmacı olunacağına inananlardandır. Bu fikirleri, eğitim sistemi ve uygulaması, o zaman için alışılmışın dışında bir Üniversite olan Hacettepe'de başlangıçta çok güzel kabul görmüş ve yöneticiler tarafından desteklenmiştir. Mükemmel bir deney hayvanı yetiştirme ve bakım ünitesi destekli olan Tıbbi ve Cerrahi Araştırma Merkezinde yıllarca hem Hacettepe içinden hem de Türkiye'nin diğer Üniversitelerinden gelen hekimlerin deneysel araştırmaları desteklenmiştir. Bu merkezde klasik tıp eğitimine alışık, sorgulamaksızın bilgi aktarım sistemi ile yetişmiş genç hekimlerin araştırma yapabilmeleri için öncelikle altı ay süre ile haftada iki gün, seviyesi oldukça yüksek araştırma seminerlerine katılmaları ve müteakiben buldukları araştırma konularını projelendirerek onaylattıktan sonra çalışmalarına başlamaları gerekmekte idi. Multidisipliner olan bu seminerler, konusunda uzman olan hocalarımız tarafından tamamen gönüllülük esasına göre verilirdi ve çok öğretici idi. Bu konuşmacılardan bazılarının isimlerini vermek [Rahmet ve saygıyla andığımız Prof. Dr. Nusret Fişek, Prof. Dr. Kazım Türker (daimi katılımcı idi), ile Prof. Dr. Muzaffer Aksoy, Prof. Dr. Şinasi Özsoylu] bu seminerlerin ne denli seviyeli olduğunun bir göstergesi olabilir.

Bu seminerlerde araştırma konusu bulma, projelendirme yöntemleri işlenirdi.

Hiçbir bilginin sorgulanmadan kabul edilmemesi, neden ve nasıl sorularının yanıtının aranması için araştırmacının merak duygusunun provoke edilmesi seminerlerin ana hedefi idi.

İsteyen herkes bu kurslara katılır fakat sadece projesi onaylananlar araştırmalarına devam ederlerdi. "Bizim gibi fakir ülkeler için araştırma lükstür" tezini savunarak araştırma harcamalarına karşı çıkanlar olmasına karşın, bu itirazlar Prof. Dr. Naci Bor'un azim ve gayreti ile uzun yıllar başarısız kalmış ve oldukça iyi bir bütçeye sahip olan bu merkezden pek çok araştırmacı yetişmiş ve yüzlerce tez ve yayın yapılmıştır.

Araştırma alt yapısının önemine inanan Prof. Dr. Naci Bor sadece Hacettepe'de araştırma yapma ve araştırmacı eğitimi ile yetinmemiştir. Başka araştırmacılara da zemin hazırlamak ve Türkiye'de araştırma alt yapısını kurmak, bilimsel seviyeyi yükseltmek için gereken gayreti bıkmadan usanmadan göstermiştir. Araştırmacının en önemli ihtiyacı yayınlarını yapabileceği bir dergidir. Bin dokuz yüz yetmiş dört-yetmiş sekiz yılları arasında TÜBİTAK bilim kurulu üyeliği ve 1976-1977 yıllarındaki Genel sekreter vekilliği yaptığı esnada Türk araştırmacılarının seslerini duyurabilmeleri için uluslar arası seviyede yayın yapan bilimsel dergi gereksinimini karşılamak amacı ile Doğa Bilim dergisini kurmuş ve 1978-1982 yılları arasında kurucu editörlüğünü yapmıştır. Bin dokuz yüz seksen dört yılında Anadolu Sağlık Araştırma Vakfı kurmuş, 1986 yılında kurulan Islamic World Academy of Sciences (IAS) kurucu üyeleri arasında yer almıştır. 1994-2003 yılları arasında IAS Konsey üyesi olarak görev yaparken aynı zamanda IAS yayın organı olan Journal of Islamic World Academy of Sciences'in kurucu editörlüğünü üstlenmiş ve bu görevini son yıllara kadar sürdürmüştür.

Naci Bor'un üzerinde çalıştığı bilimsel konular: Amerika'da başladığı ve Türkiye'de de bir süre devam eden, gebe koyunlar üzerinde radyoaktif izleyiciler kullanılarak yapılan çalışmalar fetal fizyolojiye önemli katkılar sağlamıştır. Daha sonra gebelikte karbonhidrat metabolizma değişiklikleri, insülin salgısının (Xe ile) incelenmesi ve çinko'nun fizyolojik önemi özellikle alerjik reaksiyonlarda çinkonun yeri konularında pek çok yayın yapmıştır.

Merakının ardından koşan, hümanist Prof. Dr. Naci Bor: Prof. Dr. Naci Bor için merak bir araştırmacıda bulunması gereken en önemli meziyet idi ve o bu merakı yanındakilere de aşılamaı çok iyi bilirdi. Tarihte merakı yüzünden başı derde giren birçok araştırmacının varlığı sayesinde bilimin bu günkü seviyeye ulaştığını konuşmalarında devamlı vurgulamıştır. Kendisi de çok iyi bir araştırmacı olduğu için meraktan yana nasibi oldukça fazla idi ve bu özelliğinin zaman zaman çok cüretkar hal aldığı da olmuştur. Çinko çalışmaları esnasında sıçanlardan elde edilen verilerin insanlarda denenmesi aşamasında kendini denek olarak kullandırmaktan çekinmemiş ve bu satırların yazarı olan bana zor anlar yaşatmış ve her çinko enjeksiyonundan önce kendisinden yazılı belge istemek zorunda bırakmıştır. Bir araştırmacı için çok zor olan araştırma konusu bulmada en verimli yöntemlerden birinin folklorik tıp konuları olduğunu, yılların deneyiminden süzülerek günümüze kadar gelen ve yararlı sonuçları gözlenmesine karşın bilimsel nedenleri açıklanmamış halk uygulamalarının bugünkü yöntemlerle açıklanmasının çok verimli araştırmalar olacağına inanırdı. Nitekim bu inancı ve bilimsel merakı sonraki yıllarda yanlış anlaşılmasına neden olmuş ve kendisini oldukça sıkıntılı konuma sokmuştur. Ama o yılmadan merak ettiği konuların ardından koşmuştur.

Naci Bor'un bilimsel merakı ne denli fazla ise, sosyal konularda ilgisi de o ölçüde fazla idi. Her meslekten geniş bir çevreye ve zengin bir genel kültüre sahipti. Ancak kimsenin özelini merak etmez ve asla dedikodu yapmazdı. Birlikte çalıştığı insanların meslek yaşamlarını çok yakından takip ettiği halde özel hayatları hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığı kanısındayım. Kendi özel yaşamına da aynı titizliğin gösterilmesini beklerdi. Bu satırlardan çevresine ilgisizlik anlamı çıkarılmamalıdır. Çok yardımsever bir insan olan Prof. Dr. Naci Bor pek çok fırsatçı tarafından istismar edilmesine karşın, ısrarla çevresindeki ihtiyacı olan herkesin yardımına, kimseyi rencide etmeden koşan biri olarak tanınırdı.

Bir Türk İnsanı olarak Prof. Dr. Naci Bor: Atatürk ilkeleri ve laikliğe gönülden bağlı, kadın haklarına saygılı ve tanıdığım en kibar insanlardan birisidir. İkili sohbetlerimizde Atatürk'ün görevli olarak bu ülkeye gönderildiğine inandığını defalarca tekrarlamıştır. Özellikle bayanlara karşı aşırı nazik ve koruyucudur. Kendisi ile çalıştığım 17 yıl zarfında ne zaman odasına girsem çıkarken kapıya kadar geçirmiştir. Benim asistan, onun ise hoca konumunda olduğumuz dikkate alınırca bu nezaketin önemi daha da belirginleşir. Bayan arkadaşlarına yönelik bu kibarlığı, beyler söz konusu olduğunda zaman zaman kesintiye uğrar, onu istismar eden veya hatalarında ısrar edenlerin yerinde olmak istemezdim. Burada anlatacağım bir anekdot Naci Bor'un kibarlığının yapay olmadığını, kişiliğinin ne denli bir parçası olduğunu göstermesi bakımından önemlidir:

Asistanlığımın ilk günlerinde idi, Naci Bey’le fetal dolaşım deneylerinden birindeyiz. Deri geçirgenliğinin araştırıldığı bu çalışmada sodyum izotopu ile işaretli amnion sıvısına fetüsün belirli sırt bölgesi batırılarak kandaki işaretli isodyum seviyelerinin zamana bağlı değişiklikleri incelenmektedir. Bir genel cerrahi uzmanı ve ben steril koşullarda fetüsün bacaklarından tutmuş sadece işaretli sırt bölgenin amnion sıvısına batmasına gayret ediyoruz. Çok dikkat gerektiren bu deney ortamında ensesine konan bir sineği kovmak isteyen teknisyenin eli, başını aniden kaldıran Prof. Dr. Naci Bey’in ensesinde bir Osmanlı tokatı şeklinde patladı. O şiddetli tokata neden olan ve henüz işe yeni başlamış olan teknik eleman sapsarı oldu, biz gülmek için kendimizi tutarken binlerce liraya mal olan deney mahvoldu ve Naci Bey ne olduğunu anlamak için önce bir çevresine baktı ve sadece “ evladım benim de kuvvetli reflekslerim vardır” demekle yetindi ve bizim sıkıntılı halimizi görerek deneyi sonlandırdı. Ben acaba o pozisyonda başkası olsa idi refleksleri nasıl olurdu, ne söylediydi diye hep düşünmüştüm.

Öğrencilerinden, Anadolu Üniversitesi Tıp Fakültesi Biyokimya profesörü Dr. Mine İnal tarafından nakledilen bir anı, bilgisini yanındakilerle paylaşmayı seven ve bizleri yetiştirmek için gayretini esirgemeyen hocamızın zeki esprilerine hedef olan bizlerin zaman zaman oldukça güç anlar geçirdiğimiz de canlı bir örneğidir. Mine hanım yaptığı çalışmasının sonuçlarını sunduğunda, memnun kalan Naci Bey kendisinden bunları İngilizce bir

Prof. Dr. Naci Bor ev istirahatinde

makale haline getirmesini istiyor. Büyük emekler sonunda yazılan makaleyi gördüğünde ise fikrini “eğer olsa idi bütün saçlarımı yoldurdum” diye açıklayarak çok çabuk kızaran Mine Hanımın yüzünün kıpkırmızı olmasına neden oluyor. Naci Bey bunu fark edince gönlünü alacak şekilde davranıyorsa da, Mine hanım, bu anıyı hiç unutmadığını, sonraki yıllarda yazdığı makalelerin kalitesinde bu anının önemli rol oynadığını ve Naci Beyi hep sevgi ve minnetle andığını söylemektedir. Saç konusu Prof. Dr. Naci Bor için daima bir espri konusu idi. Bir gün bana birisini tarif ederken “saçlarını benim gibi tarayan adam” demiş ve ben yüzüne nasıl baktıysam bir kahkaha atarak “saçın yok ki tarağın olsun diye düşünüyorsun değil mi” diye düşüncelerimi okuduğu izlenimine kapılıp mahcup olmama sebep olmuştu.

“Elinizdeki en yeni ders kitabının bilgilerinin yarısı şu anda geçersiz, kalan yarısı da ilk beş yıl içinde geçerliliğini yitirecektir” diyerek derse başlayan Prof. Dr. Naci Bor’u öğrencileri merak içinde takip ederlerdi. “Fizyolojinin gizemi yoktur, esas olan bu gizemin deneysel çalışmalarla aşılmasıdır” diyen Prof. Dr. Naci Bor, hekim adaylarının öğrencilik yıllarında beyin fırtınasına maruz bırakılmasını ve düşünerek öğrenmesinin sağlanmasını savunurdu. Bunu yasalar elverdiği ölçüde fizyoloji derslerinde uygulamaya çalışır ve bu konuda arkadaşlarının yardımını istemekten çekinmezdi. Yakın arkadaşlarından Prof. Dr. Şinasi Özsoylu’nun bir anısı bu uygulamaya tipik bir örnektir.

“Hacettepe’de çalıştığımız yıllarda Prof. Dr. Naci Bor fizyoloji derslerinden birisinde anne sütü hakkında konuşmamı istemişti. Önceki yıllarda anne sütüyle beslenen bebeklerin ayda 500-600 gram kadar ağırlık kazandığını, suni gıda ile 1500 grama kadar çıkmasının yorumunu yaparak, suni beslenmeye önem verdiğimizizi, bebeğin tombullaşmasının da anneleri mutlu ettiğini ifade etmiştim. Anne sütünün bebekte ağırlığı az arttırması inek sütünden daha az değerinde olduğunun objektif bir delili olduğu kabul ediliyordu, zaten anne sütündeki demirin de konsantrasyon olarak inek sütünden düşük olmasını da diğer bir objektif bulgu kabul ettiğimizi belirtmiştim.

Ancak daha sonra hatamızı anladığımızı söyleyerek, bebeğin fizyolojik olandan daha fazla ağırlık kazanmasının şişmanlık, şeker hastalığı, erken damar sertliği, karaciğer yağlanması, mahsal bozuklukları, kalp hastalıklarına sebep olduğunu ve ayrıca kansızlığı hazırladığını anlayınca, yorumumuzu değiştirmek zorunda kaldığımızı belirtmiştim. Anne sütünde konsantrasyon olarak düşük olan demirin emiliminin %50-%70 olduğunu, inek sütünde ise %10 civarında kaldığını belirterek anne sütündeki düşük konsantrasyonlu demirin bilmediğimiz bir fizyolojik düzenleme ile bebek için çok faydalı olduğunu ve bebeği kansızlıktan koruduğunu anlayınca, tıbbi yaklaşımda “fizyolojinin bozulmasına dikkat edilmesini veya bozulmuş fizyolojinin düzeltilmesinin esas alınmasını” vurgulamıştım.

Dersten çıkarken Naci Bey bana anne sütündeki demirin niçin daha çok emildiğini sormuştu, ben de “fizyolojinin gizemi” cevabını verince, Naci Bey “fizyolojide esas bu gizemin deneylerle aşılması” olduğunu söylemişti. Böylece bilim insanının gözlem ve ölçme yanında, nedenleri araştırmasının esas olduğu

bir kez daha vurgulanmış oldu. Kanımca bilimde esas bu düşünce olmalıdır: "Bilinenlerin tekrar edilmesi bilimsel bir çalışma olamaz".

Bir yönetici olarak Prof. Dr. Naci Bor: Naci Bor, çalışma hayatında çok çalışkan ve disiplinli bir insan idi. Çalışmayı bir ibadet gibi kabul eder ve tembelleri hiç sevmezdi. Türkiye'de haftalık çalışma günleri yeniden ayarlanmış ve cumartesi günleri yasal tatil olarak kabul edilmişti. İdealist Prof. Dr. Naci Bor bizim gibi gelişmekte olan ülke insanların daha çok çalışması gerektiğine inanıyordu ve bu inancından ödün vermeyerek kabul edilen haftada beş gün çalışma yasasına direnmiş ve yasaya uymayarak bizleri birkaç yıl daha cumartesi günleri çalışmaya devam ettirmiştir. Diğer bölümlerdeki arkadaşlarımızın alaylı şakalarına muhatap olan bizler bu isteği gönülden desteklemesek de uzun süre cumartesi günleri işe gelmeye devam etmiştik. Hatta bir arkadaşımız senelik iznine cuma akşamı ailesinin arabası ile gitme yerine bir gün sonra cumartesi akşamı otobüs ile gitmek zorunda kalmıştı ve bu ısrarı biz o zaman hiç anlayamamıştık.

Bir eş ve baba olarak Prof. Dr. Naci Bor: 1969 yılında evlenen Prof. Dr. Naci Bor'un iki kızı da baba mesleğini seçmiş birisi aile hekimi, birisi ise Fizyoloji Profesörü olarak Denizli'de görevini sürdürmektedir. Çok iyi bir eş ve baba olan Prof. Dr. Naci Bor ne yazık ki birkaç yıl önce eşini kaybetmiştir.

Prof. Dr. Naci Bor uzun yıllar emek verdiği Hacettepe Tıp Fakültesinden emekli olduktan sonra da yıllarca kurucusu olduğu Anadolu Sağlık Vakfı'nda gönüllü kardiyolog olarak çalışmış ve sağlık koşullarının elvermeyeşi nedeni ile şimdilerde evinde istirahat etmekte, iki kızı ve torunlarının sevgi çemberinde yaşamını sürdürmektedir. Yetiştirdiği binlerce öğrenci adına bizlere verdiği emek ve Ülkemiz araştırma yapısına yaptığı katkılarından dolayı binlerce teşekkür ve şükranlarımızı sunuyorum. İyi ki doğdunuz ve iyi ki bu özverili yaşamı seçtiniz, uzun yıllar sağlıklı yaşamın Sayın Hocam.

Prof. Dr. Gülsen Öner
Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Emekli Fizyoloji
Öğretim Üyesi, Antalya-Türkiye

Kaynaklar

1. Prinzmetal M, Goldman A, Shubin H, **Bor N**, Wada T. Angina pectoris. II. Observations on the classic form of angina pectoris; preliminary report. Am Heart J 1959; 57: 530-43.
2. Prinzmetal M, Kennamer R, Merliss R, Wada T, **Bor N**. Angina pectoris. I. A variant form of angina pectoris; preliminary report. Am J Med 1959; 27: 375-88.